
S E L Ç U K Ü N İ V E R S İ T E S İ
T Ü R K İ Y A T A R A Ş T I R M A L A R I E N S T İ T Ü S Ü

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN 1300-5766

Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'a

A R M A Ğ A N

SAYI : 13

BAHAR 2003

MIZIKÇI KELİMESİNİN KÖKENİ ÜZERİNE

Mehmet KARA*

ÖZET

Ses olayları neticesinde ortaya çıkan fonetik kapanma, Türkçe kelimelerde anlam ve köken bakımından kapanmayı da doğurur. Bu kapanmayı ortadan kaldırmak için ses bilgisi, anlam bilimi ve köken bilgisinin yardımına ihtiyaç vardır.

Bu yazıda mızıkçı kelimesinin şifresi çözülmeye çalışılacaktır. Bunun için suv "su" kelimesi ve türevleri çevresinde meydana gelen dallanmalara öncelikle bakılması gerekmektedir. Çünkü mızıkçı kelimesinin gövdesi olan mızık da bu ailedendir.

Önce sıvık "yumuşak kıvamlı, suyu fazla" kelimesi s > c değişmesi neticesinde cıvık "fazla suyla karıştığı için biçimini koruyamayacak kadar sulanmış; soğuk ve can sıkıcı şakalar yapan (kimse)" olmuş, bu kelime ise göçüşme yoluyla vıcık "sulanarak kıvamı gevşemiş, yumuşamış" şeklini almış ve vıcık'ta meydana gelen bazı ses değişimleri sonucunda da mızık "cıvık; iyi pişmemiş ekmeğin hamur kalmış yeri; sözünde durmayan, cayan" örneği ortaya çıkmıştır.

suvik'in mızık olmasına yol açan ses gelişmesinin basamakları şöyle sıralanabilir: suvık > sıvık > cıvık > vıcık > vızık > mızık. Bu kelimeler arasındaki anlam ilişkisi, suyun akışkanlık ve yumuşatıcılık özellikleriyle ilgilidir. Ancak bazılarının anlamında soyutlama olmuştur. Mesela mızık "sözünde durmayan, cayan" örneğinin ilk anlamı "cıvık"tır ve söz konusu kelime bu anlamıyla ağızlarda yer almıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Ses olayları, fonetik kapanma, ses bilgisi, anlam bilimi, köken bilgisi, göçüşme, soyutlama, mızık, mızıkçı.

ON THE ORIGIN OF THE WORD "MIZIKÇI"

ABSTRACT

The phonetic closing resulted from sound occurrences cause closing in the meaning and origin of the Turkish words. In order to prevent this closing it is needed for the help of phonetics, semantics and etymology.

In this article we will strive to analyze the secret code of the word mızıkçı. Therefore it is important to look at branching out related to word suv "water" and its derivatives. This is because the stem of mızıkçı, that is mızık, is in that family.

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Firstly the word of sıvık "watery" becomes cıvık which means "watery; impertinent". Then this word becomes vıcık which means "gooey". At the end of some sound occurrences the word of vıcık turns to be mızık which means "watery".

It is possible to show the phases of sound occurrences in the sıvık > mızık replacement as follows:

suvık > sıvık > cıvık > vıcık > vızık > mızık.

The meaning relation between these words is concerning the characteristic of the water, which flows and softens something. However there became abstraction in the meaning some of these words. For instance the first meaning of mızık "who doesn't keep his word" is cıvık and this word took place in the orals with this meaning.

KEY WORDS

Sound occurrences, phonetic closing, phonetics, semantics, etymology, metathesis, abstracting, mızıkçı, mızık.

Değişik ses olayları neticesinde ortaya çıkan fonetik kapanma, Türkçe kelimelerde anlam bağı ve köken bakımından gizlenmeyi de doğurur. Bu bir tür şifrelenmedir. Şifreyi çözmek için ses bilgisi, anlam bilimi ve köken bilgisinin yardımına ihtiyaç vardır.

Biz, bu yazımızda *mızıkçı* kelimesinin şifresini çözmeye çalışacağız. Bunun için *suv* "su" kelimesi ve türevleri çevresinde meydana gelen dallanmalara öncelikle bakmamız gerekmektedir. Çünkü *mızık* kelimesi de bu ailedendir.

Bilindiği gibi Türkiye Türkçesindeki *su*; Köktürkçede *sub* şeklinde iken, Karahanlı Türkçesinde *suw* olmuş, Eski Anadolu Türkçesinde ise "v" ünsüzü düşerek (*Süheyl ü Nevbahar* gibi birkaç eser hariç) *su* şekline dönüşmüştür. Ancak *sıvık* "sulu, cıvık, akıcı", *sıvıklaş-* "sıvı haline gelmek", *suvak* "su biriken çukur yer, pınar, çeşme" ve *suvat* "derelerde hayvan sulanacak ve su alınacak yer; gölümsü, havuzumsu yer" kelimelerinde böyle bir gelişme olmamıştır (*Tarama Sözlüğü/V* 1971: 3462-3464, 3593, 3598).

Eski Anadolu temelinde gelişen Türkiye Türkçesinde de birkaç örnekte "v" kullanımı devam ettirilmiştir, "v"li örneklerden birinde kelime başında *s* > *c* değişmesi olmuş, bir örnekte ise kelime ortasında "v"

ünsüzü "y"ye dönmüştür: *sıvık* "yumuşak kıvamlı, suyu fazla", *cıvık* "fazla suyla karıştığı için biçimini koruyamayacak kadar sulanmış; soğuk ve can sıkıcı şakalar yapan (kimse)", *suyuk* "organizmanın (kan, lenf gibi) sıvı bölümü". Bu örneklerden *cıvık* ve *sıvık*'ta ünlülerin düzleştiği görülüyor. Clauson, söz konusu kelimelerin *suvuk* şeklini vermiş, daha sonra Osmanlı Türkçesinde *sıvık* ve *cıvık* biçimine girdiğini belirtmiştir (Clauson 1972: 786). Hasan Eren, etimolojik sözlüğünde bu kelimelere yer vermemiştir.

suyuk'taki $v > y$ değişmesi, Türk lehçelerinde görülen bir gelişmedir. Orta Türkçedeki *sev-* "sevmek" ve *ev* "ev" (Dankoff-Kelly 1985: 30, 159); Türkmence ve Yeni Uygurcada *söy-* "sevmek" ve *öy* "ev" şeklindedirler (Ercilasun vd. 1991 : 229, 769). *sıvık* > *cıvık* gelişmesinin ($s > c$) tam zıddı da Türkiye Türkçesinde bulunmaktadır: *cızık hlk.* "çizgi, iz" - *sızık* "kilim ortasına konan uzun çizgi" (Bayburt, Kars), "çizgi" (Artvin) (*Derleme Sözlüğü/X* 1978: 3628).

Bu gün *cıvık* örneğinin türetildiği kelime gövdesi olan *cıvı-* "cıvık duruma gelmek; çığırından çıkmak; saygısızca davranışta bulunmak" yazı dilinde; *sıvık*'ın türetildiği *sıvı-* "sulanmak, cıvımak", Manisa Alaşehir ağzında (*Derleme Sözlüğü/X* 1978: 3623) kullanılmakta, *suyuk* ise hem yazı dilinde hem de ağızlarda (*suyuk* "sıvı" -Isparta-) isim gövdesi olarak bulunmaktadır.

Verdiğimiz kelimelerin Anadolu ağızlarındaki örnekleri, bu kelimelerin ses değişmesi neticesinde nasıl bir gelişme izlediklerini gösterecek niteliktedir: *cıvı-* I "sulanmak" (Denizli), *cıvı-* II "verdiği sözü tutmamak" (Denizli, Tekirdağ); *cıvık* "bataklık, çamur" (Uşak), *cıvık* "cıvık, sulu" (Sivas), *cıvık* "cıvık, sulu" (Zonguldak), *çivih* "cıvık, sulu" (İstanbul), *sıvık* "cıvık, sulu, gevşek" (Çanakkale, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Kocaeli, Çorum, Artvin, Diyarbakır, Malatya, Elazığ, Tekirdağ, Kırklareli), *suyuk* "sıvı" (Isparta) (*Derleme Sözlüğü/III/X* 1968/1978: 942-943, 945, 1020/3623, 3704).

Bu örnekler üzerinde dururken *yıvış-* *hlk.* "cıvık bir duruma gelmek, cıvıklaşmak; teklifsiz ve lâubali olmak", *yıvışık hlk.* "yılışık", *yıvışıklık*

"ıslaklık, kayganlık, yapışkanlık", *yivış yivış* "civık civık" örnekleriyle *yılış-* "hoşa gitmek düşüncesiyle yapmacıklı bir gülüşle gülmek veya yapma bir tavırla davranmak", *yılışık* "yapmacık bir gülüşle hoşa gitmeye çalışan", *yılışıklık* "yılışık olma durumu" kelimelerinin ilgisinin bulunup bulunmayacağını epeyce düşündük. Bu örneklerden *yivış yivış* "civık civık" oldukça ilginç bir veridir. Son kelime, acaba *suvuş > siviş > yivış* şeklinde bir gelişme sonucu ortaya çıkmış olabilir mi? Böyle bir gelişme olmuşsa *yivış- hlk.* "civık bir duruma gelmek, civıklaşmak; teklifsiz ve lâubali olmak" ve *yılış-* "hoşa gitmek düşüncesiyle yapmacıklı bir gülüşle gülmek veya yapma bir tavırla davranmak" kelimelerinde bir *v > l* değişmesi meydana gelmiş olabilir mi? Bunlar üzerinde ayrıca düşünmek gerekiyor.

Ağızlarda bulunan *civi-* "şımarıklık yapmak" (Kars); *civık* "verdiği sözü tutmayan (kimse)" (Isparta, Burdur, İzmir, Manisa, Balıkesir, Bolu, Niğde), "geveze" (Isparta, Samsun); *sivi-* "şımarmak" (Bursa); *siviş-* "bulaşmak, yapışmak" (Bolu, Niğde), *sivişık* "usandırıcı, sırnaşık, yılışık" (İzmir) (*Derleme Sözlüğü/III/X* 1968/1978: 942-943/3622-3623) kelimeleri bunlar arasında ilgi olabileceğini düşündürmektedir.

Biz, bu konuyla ilgili tartışmayı şimdilik bir kenara bırakalım ve tekrar *mızık* kelimesine dönelim. Önce suyla alâkalı olan *civık*'ta (*sivik* kelimesinin ses değişmesine uğramış biçimidir) göçüşme sonucu ortaya çıkan fono-semantik başkalaşma (ses ve anlam açısından farklılaşma) örneklerine bir göz atalım: *civık* "fazla suyla karıştığı için biçimini koruyamayacak kadar sulanmış; soğuk ve can sıkıcı şakalar yapan (kimse)" - *vıcık* "sulanarak kıvamı gevşemiş, yumuşamış" - *civık civık* "soğuk ve can sıkıcı olarak" - *vıcık vıcık* "kıvamı çok gevşemiş, yumuşamış, sulu"; *civıklık* "civık olma durumu" - *vıcıklık* "vıcık olma durumu".

Yukarıdaki örneklerin türediği fiiller şunlardır: *civi-* "civık duruma gelmek; çığırından çıkmak; saygısızca davranışta bulunmak" (Parlatır vd. 1998/1: 404), *vıcı-* "oyunbozanlık etmek, caymak" (Çankırı, Amasya, Sivas, Ankara) (*Derleme Sözlüğü/X* 1978: 3622), *sivi-* "sulanmak, civılamak" (Manisa) (*Derleme Sözlüğü/XI* 1979: 4098). *vıcık* ve türevleri,

aslında *vici-* fiilinin "civık duruma gelmek, civıklaşmak" anlamına gelen biçiminden yapılmış olmalıdır. Fakat söz konusu fiilin bu anlamda kullanılmış şekline ne yazı dilinde ne de ağızlarda rastlayabildik. *vici-* "oyunbozanlık etmek, caymak", değindiğimiz anlamın soyut anlama geçmesi sonucu ortaya çıkmış olmalıdır.

Üzerinde durduğumuz *sivik*, *civik*, *vıcık* kelimeleri ve bunların gövde biçimleri; göçüşmeli biçimleriyle birlikte ağızlarda yaygın olarak kullanılmaktadır: *civi-* I "sulanmak" (Denizli); *civi-* II "şımarıklık yapmak" (Kars); *civi-* III "verdiği sözü tutmamak" (Denizli, Tekirdağ); *civik-I* "verdiği sözü tutmayan (kimse)" (Isparta, Burdur, İzmir, Manisa, Balıkesir, Bolu, Niğde), "geveze" (Isparta, Samsun), "sır saklamayan (kimse)" (Maraş); *civik-II* "bataklık, çamur" (Uşak) (*Derleme Sözlüğü/III* 1968: 942-943); *sivi-* I "sulanmak, civımak" (Manisa); *sivi-* II "şımarmak" (Bursa); *sivik-I* "civık, sulu, gevşek" (Çanakkale, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Kocaeli, Çorum, Artvin, Diyarbakır, Malatya, Elazığ, Tekirdağ, Kırklareli); *sivik-II* "deli, akılsız, dengesiz" (İzmir, Artvin) (*Derleme Sözlüğü/X* 1978: 3623); *vici-* "oyunbozanlık etmek, caymak" (Çankırı, Amasya, Sivas, Ankara); *vıcık vıcık* "civık civık, yumuşak (çamur, yağ vb. için)" (Balıkesir, Eskişehir, Amasya, Ordu, Sivas, Konya, Muğla) (*Derleme Sözlüğü/XI* 1979: 4098).

suvi- > *sivi-* > *civi-* > *vici-* örneklerinde önce ses değişimleri ve ardından göçüşme meydana gelmesi, değişik kelimelerin türemesine sebep olmuştur. Ağızlarda *vici-* "oyunbozanlık etmek, caymak" (Çankırı, Amasya, Sivas, Ankara) fiilinde meydana gelen ses değişimleri sonucunda ise, *mızı-* "oyunbozanlık etmek" (Isparta, Burdur, Denizli, Eskişehir, Bolu, Ordu, Antalya, Muğla) ortaya çıkmıştır. Aslında *vici-* ile *mızı-* arasında bir ara geçiş fiili olarak *vızı-*'in bulunması beklenirdi. Ağızlarda bu fiilin ses düşmesine uğramış biçimi olan *vız-* "oyunbozanlık etmek, caymak" (İzmir) kullanılmaktadır. Buna benzer bir örnek olan *mız-* "oyunbozanlık etmek" (Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Manisa, Balıkesir, Antalya, Muğla) de *mızı-* fiilinin ses düşmesi görülen şeklidir. Konuyla ilgili diğer türevler ve bunların anlamları, anılan kelimeler arasındaki ilişkiye ışık tutacak niteliktedir: *mızık-I* "civık" (Kastamonu), "iyi pişmemiş ekmeğin hamur kalmış yeri" (Bolu); *mızık-II* "sözünde

durmayan, cayan" (Denizli, Çanakkale); *vicik vicik* "civık civık, yumuşak (çamur, yağ vb. için)" (Balıkesir, Eskişehir, Amasya, Ordu, Sivas, Konya, Muğla); *vızık vızık* "civık civık, yumuşak (çamur, yağ vb. için)" (Kastamonu, Samsun) (*Derleme Sözlüğü/IX* 1977: 3195-3196; *Derleme Sözlüğü/XI* 1979: 4098, 4103) .

suvik'ın *mızık* olmasına yol açan ses gelişmesinin basamakları şöyle açıklanabilir: *suvik* > *sıvık* > *cıvık* > *vicik* > *vızık* > *mızık*. Bu kelimeler arasındaki anlam ilişkisi, suyun akışkanlık özelliğiyle ilgilidir. Ancak bazılarının anlamında soyutlama olmuştur. Mesela *mızık* "sözünde durmayan, cayan" örneğinin ilk anlamı, "civık"tır ve söz konusu kelime bu anlamıyla ağızlarda yer almıştır. Türkiye Türkçesinin yazı dilinde kullanılan *sıvık* "yumuşak kıvamlı, suyu fazla", *cıvık* "fazla suyla karıştığı için biçimini koruyamayacak kadar sulanmış; soğuk ve can sıkıcı şakalar yapan (kimse)", *vicik* "sulanarak kıvamı gevşemiş, yumuşamış" kelimeleri yanında ağızlarda bulunan *mızık* "civık; iyi pişmemiş ekmeğin hamur kalmış yeri; sözünde durmayan, cayan" kelimeleri, bu ses olaylarını ve anlam ilişkilerini netleştirecek verilerdir.

Bütün bu açıklamalardan sonra, *mızıkçı* kelimesiyle birlikte yazı dilinde kullanılan *mızı-* ve *mızıklan-* kelimelerinin kökünün de *suv* olduğu anlaşılmış olsa gerektir.

KAYNAKÇA

CLAUSON, Sir Gerard: 1972, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press.

DANKOFF , Robert-James KELLY: 1985, *Mahmûd al-Kâşgarî-Compendium of the Turkic Dialects (Dîvân Lugât at-Turk)*, Part III, Harvard University Office of the University Publisher.

Derleme Sözlüğü I-XII: 1963 (I. Cilt), 1965 (II. Cilt), 1968 (III. Cilt), 1969 (IV. Cilt), 1972 (V. Cilt), 1972 (VI. Cilt), 1974 (VII. Cilt), 1975 (VIII. Cilt), 1977 (IX. Cilt), 1978 (X. Cilt), 1979 (XI. Cilt), 1982 (XII. Cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DİLMEN, İbrahim Necmi vd.: 1944, *Türkçe Sözlük*, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul.

EREN, Hasan: 1999, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara.

PARLATIR, İsmail vd.: 1998, *Türkçe Sözlük I-II*, 9. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tarama Sözlüğü I-VIII: 1988 (I. Cilt, 2. Baskı), 1965 (II. Cilt), 1967 (III. Cilt), 1969 (IV. Cilt), 1971 (V. Cilt), 1972 (VI. Cilt), 1974 (VII. Cilt), 1977 (VIII. Cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.